

Veřejný zájem na důsledné ochraně soukromí a osobních údajů před technologickými giganty¹

Představte si odpoledne Vašeho standardního všedního dne. Právě se vracíte z práce či ze školy domů, otevíráte vstupní dveře a svoji sociální roli společně s „maskou“ vyhrazenou pro Váš veřejný život odkládáte na zápraží. Konečně můžete být opět sami se sebou nebo s Vašimi nejbližšími v útulném pohodlí a bezpečném soukromí Vašeho domova. Možná se v některém bodě zbývajícího dne budete chtít na internetu podívat na zprávy, přečíst emaily, odpovědět Vašim přátelům na zprávy skrz Facebook nebo jinou sociální síť, potažmo tam okomentovat příspěvek nebo označit nějaký obsah, že se Vám „líbí“. Třeba se chcete podívat na videoobsah na platformě YouTube nebo shlédnout oblíbený seriál na Netflixu. Je také možné, že Vás ten den něco zaujalo, o čem se chcete dozvědět více a „zeptáte“ se Googlu na další informace nebo tam jen hledáte dobrou restauraci, kde si dát s Vašim partnerem dobrou večeři a (snad) oslavit úspěchy uplynulého dne. Mám za to, že vše jsou docela běžné a každodenní příklady uživatelského využívání internetu, které zná každý z nás. Nicméně kolik z nás si uvědomuje, že v těchto situacích nejsme až tak sami se sebou, jak by nám to mohlo zcela pochopitelně připadat a že počítače, tablety nebo smartphony s nimiž usínáme a vstáváme, které se již staly neodmyslitelnou součástí našich soukromých sfér, nejsou pouze našimi sluhý? Je si většinová populace využívající internetových služeb plně vědoma faktu, že v těchto momentech (a v mnoha dalších) právě poskytla vysoce výkonnému AI informace o své osobě, které budou automaticky zpracovány, vyhodnoceny a využity mj. k dalšímu cílení obsahu? Informace, jež často mohou být vysoce citlivé² a mohou po zpracování odhalit například sexuální orientaci, náboženské vyznání, socioekonomickou skupinu a jiné. Jako lidstvo již stojíme za prahem nového ekonomického řádu s názvem sledovací kapitalismus, ve kterém je každý uživatel jednoho z největších vynálezů poslední doby – internetu – dnes a denně postaven před Hobsonovu volbu v podobě předkládané smlouvy, kterou je možné uzavřít pouze adhezním způsobem, kde na jedné misce vah leží veškeré benefity související s využíváním (nejen) digitálních platform a na misce druhé jeho ústavně garantovaná, nezcižitelná a nezadatelná práva člověka.

Je neoddiskutovatelné, že digitální platformy slouží jako „amplifikátor“ několika lidských práv. Ostatně v podobném duchu vyznívá judikatura Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“) posledních let. Ať už hovoříme o právu na informace,³ právu na vzdělání⁴ nebo svobodě projevu,⁵ ESLP uznává, že moderní technologie jsou pro plnohodnotné využívání lidských práv nezbytné.

---

¹ Tento příspěvek je založen na mé diplomové práci Nersesjan, R. *Dezinformační kampaně, sociální sítě a pozitivní závazky státu*. 2020, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 162 s. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/g0q5g/>

² Ve smyslu čl. 6 Úmluvy Rady Evropy č. 108 ze dne 1. 10. 1981, o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat, publikovaná pod č. 115/2001 Sb. m. s.

³ Rozsudek ESLP ze dne 1. 3. 2016, č. stížností 48226/10 a 14027/11, *Cengiz a další proti Turecku*, §§ 49 a 52.

⁴ Rozsudek ESLP ze dne 18. 6. 2019, č. stížností 47121/06, 13988/07 a 34750/07, *Mehmet Resit Arslan a Orhan Bingol proti Turecku*.

⁵ Rozsudek ESLP ze dne 18. 3. 2013, č. stížnosti 3111/10, *Ahmet Yildirim proti Turecku*, § 54.

Ostatně tuto premisu lze opřít i o Obecný komentář č. 34 k čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech („Pakt“),⁶ ze kterého vyplývá, že jakkoli omezit operace internetových, elektronických nebo obdobných systémů pro šíření informací je možné pouze v tom rozsahu, který je slučitelný s čl. 19 odst. 3 Paktu – tedy pouze v intencích zákonné licence, kterou Pakt výslovně předpokládá.⁷ S ohledem na tato fakta považuji výše uvedenou pozici uživatele v podobě volby „take it or leave it“ za značně problematickou také s ohledem na čl. 3 odst. 3 Listiny základních práv a svobod („Listina“),⁸ což jsem ostatně mimo jiné argumentoval v mé diplomové práci.⁹ Necítím potřebu podrobně čtenáři představovat vysokou míru neutěšenosti stávající situace v kyberprostoru (nejen) z pohledu lidskoprávního – člověk problematiky znalý, jenž by (objektivně) tvrdil, že v internetovém prostředí vše probíhá *lege artis*, je dozajista tvorem velmi vzácným, neřku-li bytostí mytickou. Nicméně mám za to, že celý koncept sledovacího kapitalismu lze nazírat i jinak, než subjektivním pohledem orientovaným na jedince a ochranu jeho práv, a to prismatictím kolektivním. Domnívám se, že lze dovést velmi silný veřejný (kolektivní) zájem s ohledem na udržitelnost demokratického právního státu *pro futuro* na tom, aby technologičtí giganti nedisponovali tak masivním konglomerátem osobních údajů a velmi přesnými profily jednotlivých aktivních uživatelů.

Shoshana Zuboff definuje sledovací kapitalismus jako „*nový ekonomický řád, jenž si nárokuje lidský prožitek jako volně dostupný surový materiál pro skryté obchodní praktiky jeho těžby, predikce a prodeje, [...] který je stejně podstatnou hrozbou pro lidskou přirozenost ve dvacátém prvním století, jako byl industriální kapitalismus pro životní prostředí ve století devatenáctém a dvacátém.*“¹⁰ Tato „*parasitická ekonomická logika, ve které je produkce zboží a služeb podřízena nové světové architektuře ovlivňování lidského chování*“,¹¹ má za cíl „*vyvlastnit stěžejní lidská práva způsobem, který lze nejlépe popsat jako puč shora: sesazení svrchovanosti lidu.*“¹² Na tuto definici lze navázat velmi přínáležitou citací „otce“ sociobiologie Edwarda Wilsona, který v jednom rozhovoru trefně shrnul, že „*opravdovým problémem lidstva je, že máme paleolitické emoce, středověké instituce a božské technologie.*“¹³ Jinými slovy tedy naše špičkové technologie zneužívají našich primitivních částí mozku, proti čemuž jsou naše na toto jednání nevybavené instituce bezbranné. Sofistikovaná a pokradmá manipulace našeho myšlení, názoru a vnímání světa byla, zdá se, přehodnocena z něčeho zcela nemorálního a neetického na standardní business model technologických gigantů – doporučená videa, navrhovaný obsah, personalizované zprávy. Například na sociální síti YouTube je 70 % obsahu zobrazeno na základě doporučení algoritmu a mezi nejdoporučovanější

---

⁶ Mezinárodní pakt OSN ze dne 19. 12. 1956 o občanských a politických právech, publikovaný pod č. 120/1976 Sb. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

⁷ Obecný komentář Výboru pro lidská práva OSN č. 34 ze dne 29. 7. 2011 k čl. 19: Svoboda názoru a projevu, bod 43.

⁸ Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.

⁹ Nersesjan. *Dezinformační kampaně, sociální sítě a pozitivní závazky státu*, s. 64 – 67.

¹⁰ Zuboff, S. *The Age of Surveillance Capitalism*. New York: Public Affairs, 2019. Vlastní překlad autora.

¹¹ Tamtéž. Vlastní překlad autora.

¹² Tamtéž. Vlastní překlad autora.

¹³ An Intellectual Entente. *Harvard Magazine* [online], publikováno 9. 10. 2009 [cit. 7. 9. 2020]. Dostupné z: <https://harvardmagazine.com/breaking-news/james-watson-edward-o-wilson-intellectual-entente>

výrazy v názvech patří „shreds“, „dismantles“, „confronts“, „destroys“, „hates“, „obliterates“ atp.¹⁴ Kam dříve chodil člověk pro to, aby získal přehled o dění kolem sebe a teprve poté si myšlenkovým procesem názor utvořil, dnes chodí pro validaci svých vlastních postojů, případně pro předpřipravené vnímání světa, které pro něj již někdo přichystal. Doprovodným jevem výše popsaného je fenomén nazývaný „echo chamber“, který je jedním z důvodů stále sílící koroze kritického myšlení západního světa, což lze také velmi dobře ilustrovat na reakcích některé části populace na současnou epidemii koronaviru a opatření s ní související. Vzhledem k tomu, že je v současné době lidem na sociálních médiích zobrazován obsah na základě vyhodnocení AI pracující na pozadí, různým skupinám lidí se zobrazuje velmi různý, často až protichůdný obsah. S drobnou mírou nadsázky za každý článek ze seriózního zdroje apelující na čtenáře, aby dodržovali *social distancing* a na místech s větší kumulací lidí nosili roušky, se „druhé straně barikády“ zobrazí článek ze zdroje velmi pofiderního o tom, jak 5G síť šíří koronavirus¹⁵ nebo jak zlý „deep state“ aplikuje pacientům mikročipy prostřednictvím testu na COVID-19.¹⁶ Početně stále sílící skupiny, které věří ve velmi obskurní mystifikace, které bychom zřejmě Vy nebo já s úsměvem zavrhlí, je nespočet – země je placatá, vakcíny způsobují autismus, přistání na Měsíci je podvrh apod. A stále častěji využívaná metoda behaviorálního mikro-zaměřování obsahu má na této vzestupné tendenci medvědí podíl.

V industriálním kapitalismu byly postaveny zájmy na ochraně přírody proti zájmům ekonomickým, a i přes vznosné označení „nejvyšší hodnoty“ příroda tento pomyslný souboj prohrává. Ve sledovacím kapitalismu je do stejného protipólu s ekonomickými zájmy podnikatelů, již se na něm podílejí, stavěna ochrana lidských práv (zejména ochrana soukromí a osobních údajů). A nedá se říct, že by lidská práva vyhrávala. Jako příhodný příklad lze uvést situaci, která nastala po rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie („SDEU“) ve věci „Schrems I“.¹⁷ Ačkoli SDEU v tomto rozhodnutí prohlásil rozhodnutí Komise č. 2000/520¹⁸ za neplatné, čímž se stalo předávání osobních údajů občanů EU do USA nezákonným a v zásadě toto předávání označil za neslučitelné mj. s Listinou práv Evropské unie („Listina EU“), tento transfer i poté čile pokračoval, a to zejména z toho důvodu, že se WP 29 rozhodla nevymáhat po nějakou dobu platné právo. Ponechme stranou značnou problematičnost situace z hlediska ústavních principů dělby moci, vlády práva a legality veřejné moci, kdy se správní orgán(y) rozhodne přistoupit k jakési kvazi-sistaci platného právního předpisu, aniž by k tomu měl jakékoli zmocnění a zaměřme se na podtext této situace – správní orgány, jejichž účelem je ochrana osobních údajů občanů členských států EU, evidentně upřednostnily ekonomické zájmy nad právy těch, které měly za úkol

---

¹⁴ K tomuto i k celkovému fungování algoritmů na cílení obsahu viz záznam ze senátního slyšení: Tristan Harris – US Senate June 25, 2019 [online]. *YouTube*, publikováno 27. 6. 2019 [cit. 7. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WQMuxNiYoz4>

¹⁵ Těchto článků je několik. Stačí do vyhledávače zadat heslo „5G coronavirus“.

¹⁶ Srov. například Čip v nose po testech na COVID 19 [online]. Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/cip-v-nose-po-testech-na-covid-19/>

¹⁷ Rozsudek SDEU ze dne 6. 10. 2015 ve věci C-362/14.

¹⁸ Rozhodnutí Komise 2000/520/ES ze dne 26. července 2000, o odpovídající ochraně poskytované podle zásad „bezpečného přístavu“ a s tím souvisejících 54 „často kladených otázek“ vydaných Ministerstvem obchodu Spojených států.

ochraňovat. „Kvalitu“ narychlo přijatého rozhodnutí Komise č. 2016/1250,¹⁹ které vytvořilo systém *Privacy Shield* jako reakci na kritiku SDEU a které mělo transfer na ose EU – USA uzákonit konformně s Listinou EU, lze ilustrovat na poměrně novém rozhodnutí SDEU ve věci „*Schrems II*“,²⁰ které toto rozhodnutí Komise (opět) zrušilo.

Avšak jak bylo již uvedeno výše, zaměření tohoto příspěvku se odklání od subjektivního pohledu a má za cíl posluchači představit prisma celospolečenský (veřejný), pro který má výše nastíněná problematika značné konotace. V této souvislosti považuji za důležité zmínit tři výzkumy, se kterými budu ve svém příspěvku pracovat. První se uskutečnil v roce 2013 na vzorku 58 000 lidí a dokazuje, že lze zpracováním digitální stopy v podobě „To se mi líbí“ na Facebooku o uživateli s vysokou úspěšností vydedukovat vysoce citlivé údaje, které výslovně neposkytnul.²¹ Druhý je z roku 2015 a na vzorku dat 86 220 lidí ukazuje vysokou přesnost algoritmického posouzení osobnosti jedince a predikce jeho chování na základě digitální stopy „To se mi líbí“, přičemž při 10 vstupech program v tomto ohledu překonal kolegu z práce, při 150 člena rodiny a při 300 a více vstupech manžela či partnera.²² A konečně třetí výzkum z roku 2017 na vzorku 3.5 mil. lidí demonstruje, že psychologické zaměřování obsahu je efektivní přístup k masové digitální manipulaci, přičemž je s to přinutit jedince, aby jednal v rozporu se svým nejlepším zájmem.²³ Shrnutím lze tedy říci, že současný stav techniky umožňuje získat celou škálu vysoce citlivých údajů o aktivním uživateli, následně na jejich základě posoudit uživatelovy osobnostní rysy a predikovat jeho chování a v posledním bodě jej prostřednictvím dezinformací šířených stejnou infrastrukturou, na níž jsou tyto údaje rovněž získávány (v této souvislosti sociální síť Facebook), jej zmanipulovat k tomu, aby jednal, často i v rozporu s vlastním nejlepším zájmem, jak chce manipulátor.

Považuji za znepokojivé, že GDPR, ačkoli svým původním designem cílí právě na rozebíranou problematiku informační dominance technologických gigantů, na ni mělo dopad minimální. Zásady Obecného nařízení, které jsou výslovně uvedeny v čl. 5, jsou v praxi společnostmi typu Facebook obcházeny jejich zcela formalistickým pojetím a několika přidanými mystifikacemi v uzavíraných smlouvách s uživatelem. Paradoxní je, že velmi často digitální platformy, které výše uvedený druh cílení obsahu využívají, nemají žádnou jinou agendu nežli svůj vlastní ekonomický prospěch – vedou konkurenční souboj o naši pozornost, která je *ipso facto* časově omezená, proto v tomto snažení neváhají překročit veškeré etické a morální meze a být zprostředkovatelem obskurních polopravd anebo rovnou naprostých lží pro lidi, kteří o jejich spotřebování mají zájem. Nicméně i tak je sekundárním efektem sledovacího kapitalismu fakt, že je část obyvatelstva

---

¹⁹ Rozhodnutí Komise 2016/1250 ze dne 12. července 2016 podle směrnice Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES, o odpovídající úrovni ochrany poskytované štítem EU–USA na ochranu soukromí.

²⁰ Rozhodnutí SDEU ze dne 16. 7. 2020 ve věci C-311/18.

²¹ Kosinski, M., Stillwell, D., Graepel, T. *Private Traits and Attributes Are Predictable From Digital Records of Human Behaviour* [online]. *Pnas.org*. Publikováno 9. 4. 2013 [cit. 8. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.pnas.org/content/110/15/5802>

²² Youyou, W., Kosinski, M., Stillwell, D. *Computer-based Personality Judgments Are More Accurate Than Those Made By Humans* [online]. *Pnas.org*. Publikováno 27. 1. 2015 [cit. 8. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.pnas.org/content/112/4/1036.long>

²³ Matz, S. C., Kosinski, M., Nave, G., Stillwell, D. *Psychological Targeting as an Effective Approach to Digital Mass Persuasion* [online]. *pnas.org*. Publikováno 28. 11. 2017 [cit. 8. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.pnas.org/content/114/48/12714.long>

jednotlivých států zmanipulována a přesvědčena o naprostých nesmyslech. Uvědomme si však, že tato část populace velmi často má nebo v brzké budoucnosti bude mít volební právo a v současnosti se ukazuje, že svými nešťastnými rozhodnutími, jež jsou právě motivovány cílenou dezinformační manipulací z prostředí sociálních médií, může velmi negativně ovlivňovat celou společnost – příkladem lze uvést, že dříve již vymýcené nemoci jako spalničky se začínají v nemalém počtu v Evropě vracet²⁴ nebo „koronavirové“ demonstrace proti nošení roušek, které často mohou být epicentrem šíření této nemoci.

Za společného jmenovatele všech výše uvedených problémů lze označit nedůslednou ochranu soukromí a osobních údajů, nad kterou často převažují ekonomické zájmy technologických gigantů, resp. podnikatelských subjektů. Je to právě tato nedostatečná ochrana, která poskytuje podhoubí výše popsaným praktikám. V nastíněném duchu budu v mém příspěvku argumentovat, že existuje eminentní veřejný zájem na jejich striktním dodržování a představím svůj názor, že je pro udržitelnost demokratického zřízení nezbytné změnit zažitá paradigmatata ve vnímání kyberprostoru a na tyto nové trendy moderní doby reagovat, přičemž nastíním některé myšlenky o tom, jak by tyto adekvátní reakce mohly vypadat.

---

²⁴ Measles – European Region [online]. *World Health Organization*, publikováno 6. 5. 2019 [cit. 8. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.who.int/csr/don/06-may-2019-measles-euro/en/>